

LIFE
Lynx

RYS OSTROVID

**biológia, ohrozenia a
translokácie z
Karpát do Dinárskeho pohoria**

Brožúra o rysovi pripravená v rámci projektu LIFE Lynx

Záchrana populácie rysa v Dinárskom pohorí a juhovýchodných Alpách jej posilnením a dlhodobou ochranou

Autori podľa abecedy:

Jaka Črtalič, Manca Dremel, Urša Fležar,
Lan Hočevar, Jakub Kubala, Aleksandra Majic
Skrbinšek, Anja Jobin Molinari, Aleš Pičulin,
Mihai Pop, Hubert Potočnik, Magda Sindičić,
Maja Sever, Manca Velkavrh.

1 Edícia - elektronická verzia

Editor: Manca Velkavrh

Vydavateľ: Univerzita v Lúblane, Biotechnická fakulta,
Katedra biológie

Dizajn: Agena d.o.o.

Titulná fotografia: Matej Vranič

**Autori fotografií
abecedne:** Rok Černe, Lan Hočevar, Miran Krapež,
Miha Krofel, Vasja Marinč

Ilustrácie: Paul Veenvliet

Mapové zdroje: LIFE Lynx, LCIE

Lúblana 2020

O PROJEKTE

Názov: Záchrana populácie rysa v Dinárskom pohorí
a juhovýchodných Alpách jej posilnením a dlhodobou
ochranou

Skratka: LIFE Lynx

www.lifelynx.eu

Referencia: LIFE16 NAT/SI/000634

[@LIFELynx.eu / @lifelynx.hr](https://www.lifelynx.eu)

Časový rámec: 1/7/2017 – 31/3/2024

Life.lynx.eu@gmail.com

Kataložni zapis o publikaciji (CIP) pripravili v
Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani

COBISS.SI-ID=24934403
ISBN 978-961-6822-64-0 (pdf)

O biológii rysa

V Európe žijú dva druhy rysa - rys ostrovid (*Lynx lynx*) a rys ibérsky (*Lynx pardinus*). Ibérsky rys je rozšírený len na Pyrenejskom polostrove, zatiaľ čo rys ostrovid v Škandinávii, Pobaltí, strednej a východnej Európe, Dinárskom pohorí a Balkáne, Anatólii, Iráne, Iraku, ako aj v severnej a strednej Ázii. Rys nie je rozšírený len v rámci rozsiahleho geografického územia, ale aj širokého spektra biotopov: step, polopúšte, lesy mierneho pásma, tajga, ako aj Himalájach, dokonca, aj oblasti nad úrovňou lesa.

Rys je najväčšia mačkovitá šelma v Európe, dospelé zvierajúce má dĺžku tela 80 až 150 cm a výšku 65 cm. Samice sú v priemere o 2,5 kg ľahšie ako samci a vázia medzi 15 a 21 kg. V zajatí sa rysy dožívajú až 25 rokov, vo voľnej prírode boli zaznamenané jedince s vekom 18 rokov. Priemerne sa dožívajú divé rysy oveľa menej – okolo osem rokov.

Jedinci tohto druhu sú samostatne žijúce a teritoriálne. Veľkosť domovského okrsku závisí od dostupnosti koristi a v Alpách a Dinárskom pohorí sa pohybuje medzi 50 - 250 km² u samic, resp. 70 - 450 km² u samcov rysa. Domovské okrsky samcov sa prekrývajú s okrskami samic, ale zvieratá rovnakého pohlavia sa navzájom vyhýbajú.

Počas obdobia párenia sa socializujú iba s opačným pohlavím. Toto obdobie je od februára do polovice apríla. Samice zvyčajne vrhajú mláďatá koncom mája a môžu mať jedno až štyri rysičatá. Tieto zostávajú s matkou až do nasledujúceho obdobia párenia a vo veku desiatich mesiacov si následne vyhľadávajú svoje vlastné domovské okrsky.

Foto: Miran Krapež

Napriek tomu, že rys má dobrý čuch, tento nie je taký intenzívny ako u vlka. Jeho primárne zmysly sú zrak - vo dne i v noci a rovnako aj sluch. Rys je striktný mäsožravec a v Európe sú jeho hlavnou koristou kopytníky, zatiaľ čo populácie na východe (Turecko) konzumujú hlavne zajace. Výber koristi závisí od hustoty dostupných druhov koristi na území. Vo väčšine Európy je hlavnou koristou rysa srncia zver, ale v Alpách reprezentuje veľkú časť aj kamzík. Jeleň je koristou len v prípade ak sú hustoty jeho populácie vyššie. Ak absentujú druhy kopytníkov, rys loví menšie druhy cicavcov a väčšie vtáky. Medzi hospodárskymi zvieratami sú najčastejšou koristou ovce, kozy a daniele vo zverniciach, ale útoky na hospodárske zvieratá sú v dinárskej oblasti veľmi zriedkavé. Veľkú časť potravy rysa v tejto oblasti predstavuje plch obyčajný, ktorého populácia rastie rýchlo po plodných rokoch drevín, najmä bukov. V Škandinávii rys loví často pižmového jeleňa alebo soba arktického. Volba koristi preto závisí aj od denzity dostupných druhov koristi v danej oblasti - a kopytníky majú veľký vplyv na prezenciu rysov. Menšia korist je väčšinou lovená mladými subadultnými rysmi po opustení matky.

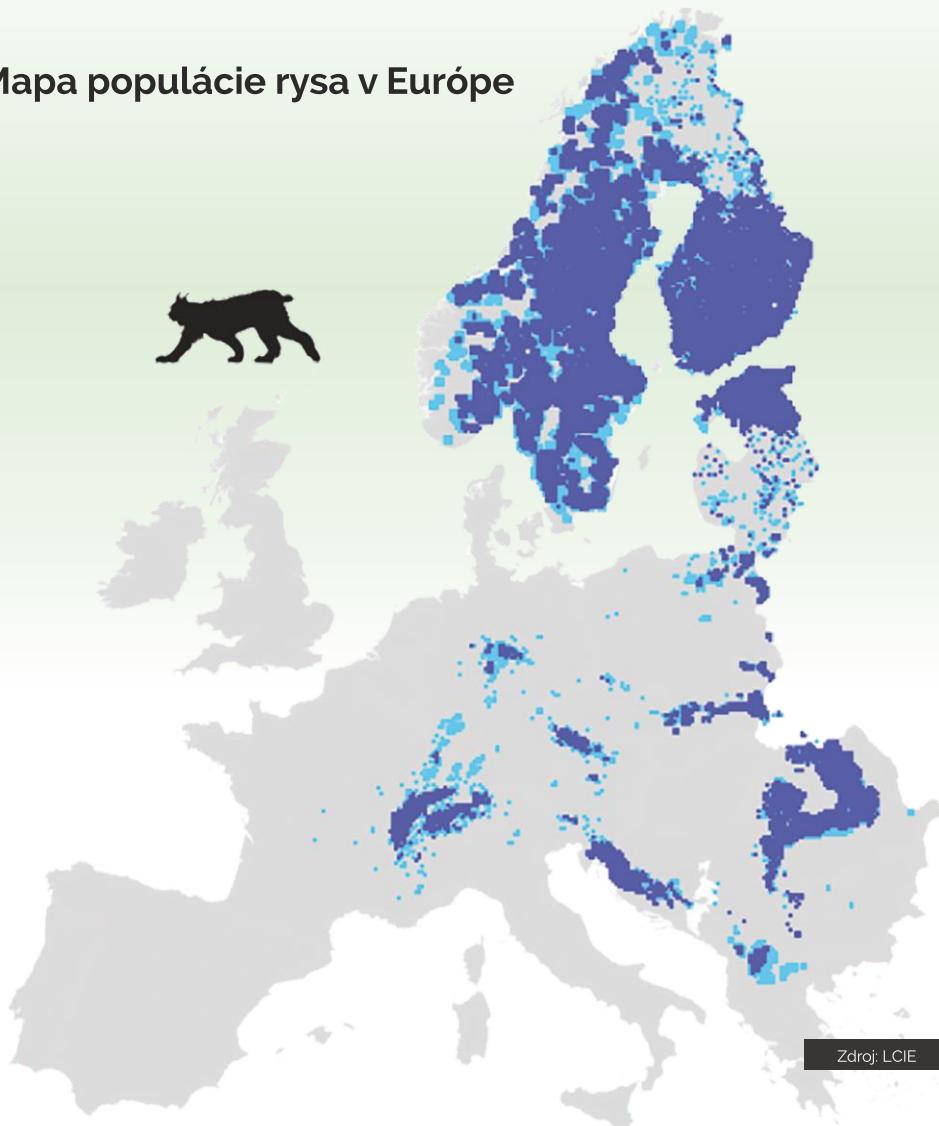

Telesná hmotnosť rysov je
medzi 15-25 kg,
samce sú ľažšie
ako samice.

V priemere rys váži
4 až 5 krát viac ako
mačka domáca.

Rys loví zo zálohy, čo znamená, že sa potichu priblíži ku svojej koristi, skočí na ňu a potom jej zahryzne do krku, rozdrví priedušnicu a zadusí ju. Pazúry sú väčšinou zatiahnuté čo umožňuje tiché zakrádanie sa. To je tiež dôvod prečo pazúry nie sú viditeľné v jeho stopách. Rys loví iba na zemi a občasne vylezie na strom aby unikol nebezpečenstvu. Primárne konzumuje svalovinu, nie však vnútornosti koristi. Po nakŕmení zamaskuje svoju korisť aby sa k nej mohol vracať a konzumovať ju niekoľko dní. Rys neoddeluje hlavu koristi – ako to robí liška, ktorá sa občas živí zvyškami koristi rysa. Cez deň ostáva najmä v lese, loví väčšinou v noci na miestach kde sa často zhromažďujú kopytníky. Jeho pohyb a regionálna distribúcia sú výrazne ovplyvnené väčšími cestami s hustou premávkou, blízkosťou ľudských sídiel, ako aj väčšími riekkami a horskými hrebeňmi.

Mapa populácie rysa v Európe

Zdroj: LCIE

Kopytníky - rys - lov: konflikt záujmov?

Hlavným druhom koristi rysa je zver a príležitostne aj jelenia zver a kamzíky. Existujú obavy, že rys môže nadmerne znížiť početnosť, alebo zmeniť chovanie týchto druhov a tým ovplyvniť aj samotný lovecký úspech poľovníkov. V skutočnosti sa názory na vplyv rysa na druhy koristi líšia, ale rôzne štúdie ukazujú, že z dlhodobého hľadiska môžu mať rysy dokonca pozitívny vplyv na zdravotný stav a správanie sa druhov koristi.

Predátori môžu mať na svoju korist nepriamy (nesmrtiaci) vplyv. Druhy koristi menia svoje chovanie a využívanie priestoru v oblastiach kde boli predátori vyhubení, alebo naopak - sú ostražité, ak sú predátori v oblasti prítomní. Pokúšajú sa vyhnúť predátorom minimalizáciou prekrývania biotopu s nimi, v priestore aj čase. Väčšina úlovkov rysa je situovaná v hustej vegetácii, ulovená zo zálohy, zatiaľ čo poľovníci zvyčajne lovia srnčiu zver na otvorených prieskutníkoch. To znamená, že srnčia zver musí použiť rôzne stratégie aby sa vyhla predáciu zo strany rysa aj človeka.

Efekt predácie rysa na srnčiu zver závisí od niekoľkých rozdielnych faktorov, najmä však energetických nárokov rysa. Napríklad samice rysa s mláďatami majú vyššiu mieru úlovkov, ako samostatné samice, pretože starostlivosť o mláďatá si vyžaduje vyšší dopyt po potrave. Samce rovnako ulovia viac srnčej zveri ako samostatné samice pretože majú väčšie domovské okrsky a následne aj vyššiu mieru pohybu a energetické nároky.

Srncia zver, korist' samca Goru.

Pri love jelenej zveri si rysy vyberajú spravidla mladšie zvieratá. Zatiaľ čo pri love srnčej zveri, rysy nemajú nijaké vekové ani pohlavné preferencie. Štúdie preukázali, že srnčia zver ulovená rysom bola v horšom zdravotnom stave (t.j. mala vyšší podiel zvierat s vyčerpanými tukovými zásobami a väčším počtom hladujúcich jedincov v porovnaní s ľudskými úlovkami). Rys je vo všeobecnosti v selekcii koristi úspešnejší ako ľudia, pretože väčšina zvierat ulovených rysmi nebola v dobrom zdravotnom stave. To však neznamená, že rys nelovi aj zdravé zvieratá. Vyššia denzita srnčej zveri umožňuje rysom selektívnejšie lovecké správanie, zatiaľ čo nízka denzita koristi nútí rysa k väčšiemu úsiliu pri každom love. Bez ohľadu na rozdiely v miere lovу rys ako vrcholový predátor udržuje ekologickú rovnováhu a podporuje biodiverzitu. Najdôležitejší priamy benefit lovу rysa pre ostatné lesné druhy je kadáver koristi dostupný pre iné mäsožravce.

Foto: Lan Hočevar

Početnosť kopytníkov, najmä na rozsiahлом území, nie je odhadovaná presne, pretože jej monitoring je enormne finančne náročný. Približnú denzitu kopytníkov možno odhadnúť pomocou zaznamenávania ich trusu, štatistiky ulovených jedincov a ich priameho vizuálneho počítania. Štatistiky ulovených jedincov sa zvyčajne uvádzajú ako počty zvierat ulovených na 100 hektárov ročne a lišia sa medzi regiónymi a poľovními systémami. V kvalitnom prostredí pre kopytníky (väčšia časť Álp a Dinárskeho pohoria), poľovníci ulovia od 2 do 4 a viac srncov na 100 ha ročne. V Slovensku v rámci Notranjskej a Kočevskej poľovnej manažmentovej jednotke (kde sa vyskytuje aj rys) je ulovených v priemere 1.04 jedincov srncej zveri na 100 ha ročne (údaje z rokov 2006 - 2011), čo je výrazne viac ako miera ulovenej koristi rysov ktorá predstavuje od 0.33 do 0.38 ulovených jedincov srncej zveri na 100 ha. Antropogénny lov srncnej je preto podstatne vyšší, ako lov zo strany rysa. Navyše koncentrácia mortality kopytníkov do určitého ročného obdobia, napríklad počas obdobia ich párenia, ktorého výsledkom je veľký počet ulovených samcov môže mať negatívne vedľajšie účinky na populáciu, napr. narušenie chovných skupín, zníženie plodnosti a nižšiu životoschopnosť populácie. Väčšina poľovníckeho manažmentu v Európe je založená na loveckých kvótach ktoré sú pohlavné a vekovo štruktúrované. Vďaka štruktúrovaným kvótam je lov vyvážený a snaží sa napodobniť prirodzenú predáciu.

Zmeny prostredia a nové manažmentové systémy viedli k vyšším hustotám kopytníkov v porovnaní so 70. rokmi. Spoločne s opúštaním viacerých vidieckych a horskych oblasti, rysi v Dinárskom pohori a juhovýchodných Alpách v súčasnosti nachádzajú veľmi dobré podmienky.

Foto: Lan Hočvar

V Slovensku bola spolupráca medzi hospodármami a poľovníkmi príkladná. Popri mnohých aktivitách projektu LIFE Lynx, ktorých sú poľovníci súčasťou, sú rovnako zapojení do terénnych prác, ako je napríklad pomoc pri vyhľadávaní a prieskume ulovenej koristi rysa. To poskytuje nové poznatky o vzťahu predátor - korist.

Na záver možno povedať, že rys aj človek ovplyvňujú dynamiku populácie koristi. Ak vezmememe do úvahy vedomosti, ktoré máme o týchto vplyvoch a interakcií medzi kopytníkmi, rysmi a poľovníctvom nemusia tieto nutne predstavovať konflikt záujmov. Pri manažmente a ochrane rysov aj kopytníkov to treba pochopiť, vysvetlovať a rešpektovať. Veríme, že integrácia týchto vzťahov, najmä efektov predácie rysa na srnciu zver do manažmentových plánov lovu je zásadná, a tým sa dá predchádzať nedorozumeniam a predsudkom k rysovi ako lovcovi.

Problémy ktorým čelí dinárska populácia rysov v súčasnosti.

Rys vymizol z Dinárskeho pohoria a Álp začiatkom 20. storočia z dôvodu nadmernému rastu ľudskej populácie a následnej straty biotopov rysa a jeho koristi, ako aj ich spoločensky podporovanému, neregulovanému usmrcovaniu v 19. storočí. V roku 1973 bolo zo slovenských Karpát reštituovaných šesť rysov do hôr Kočevska (južné Slovinsko), pre opäťovné osídlenie tohto druhu. V prvých štyroch rokoch po reštitúcii sa populácia zväčšila a priestorovo rozšírila tak rýchlo, že v roku 1978 bol povolený lov prvých rysov.

Vysoký lovecký a pytliacky tlak v 90. rokoch pravdepodobne s pokročilou fragmentáciou biotopov obmedzil rozšírenie druhu na severe kde predstavovali diaľnice Ľubľana - Terst a Ľubľana - Karawanks hlavné prekážky. Objavil sa však ďalší problém, ktorý ohrozoval túto populáciu. Reštituovaná populácia čeliла takzvanému zakladateľskému efektu; bola založená veľmi malým počtom jedincov, čo malo za následok jej nízku genetickú variabilitu. Dodatočne bolo zistené, že dva páry zo šiestich translokovaných rysov boli vzájomne pribuzné. Táto populácia bola navyše izolovaná od ostatných populácií rysov viac ako štyri desaťročia. To všetko urýchlovalo nárast príbuzenského kríženia ktorému dnešná populácia čeli na kritickú úroveň. Štúdia názorov širšej verejnosti v rámci Dinárskeho pohoria a juhovýchodnej Álp preukázala, že verejnosc si želá aby rys ostal súčasťou prírody v tejto oblasti.

Aby sa zabránilo vyhynutiu rysa sú potrebné dve hlavné aktivity: 1) translokácie rysov nepríbuzných s rysmi v dinársko – juhovýchodnej alpskej populácii, 2) zvýšenie možností prepojenia tejto populácie s ostatnými susednými populáciami a zabezpečenie toku génov medzi nimi.

Pri návrate rysa hrá dôležitú úlohu aj niekoľko ďalších faktorov. Jeden z najdôležitejších je disperzia ktorej môže brániť nízka konektivita biotopov. Za posledných 200 rokov bola konektivita biotopov významne znížená rôznymi prekážkami, ako sú diaľnice, železnice, ľudské sídla, intenzívne polnohospodárstvo a iné stavby vytvorené človekom. Tieto štruktúry majú zvyčajne významný vplyv na stav druhov z dôvodu zníženia schopnosti územia uspokojiť ich potreby, zvýšením ich mortality (kolízie na cestách), znížením konektivity medzi rôznymi populáciami a tak ďalej.

Na základe údajov z telemetricky monitorovaných rysov v Slovensku a Chorvátsku predpokladáme, že dopravná infraštruktúra má vysoký vplyv na lokálne fluktuácie vo veľkosti populácií a môže brániť ich disperzii. S cieľom zlepšiť konektivitu medzi v súčasnosti segregovanými populáciami rysov v Alpách a Dinárskom pohorí implementujeme populačný „odrazový mostík“ prostredníctvom vypustenia piatich rysov zo Slovenska a Rumunska v juhovýchodných Alpách. Ďalším dôležitým faktorom je dostupnosť koristi ktorá môže predstavovať významnú úlohu pri dynamike a životaschopnosti populácie rysa. Pri zmenách v mieri prežívania subadultných a dospelých rysov v populácii musíme tiež zvážiť primeraný manažment druhov koristi ako dôležitého krátkodobú prioritu v rámci ich ochrany.

Fragmentácia biotopov rysa

Legenda

- [checkered box] Trvalá prezencia
- [diagonal lines box] Nepravidelná prezencia
- [green line] Prechody (CRO)
- [green cross] Menšie prechody (SLO)
- [green dot] Viadukt (SLO)
- [red line] Diaľnice
- [orange line] Hlavná cesta
- [white box] Štátnej hranica
- [red double-headed arrow] Zablokovaný pohyb

Hlavným cieľom projektu LIFE Lynx je zabrániť vyhynutiu dinárskej populácie rysa ako aj jej ochrana v 21. storočí. Našim zámerom je implementácia plánu posilnenia, ktorý je spoločensky priateľný, postavený na vedeckých základoch so skúsenosťami z úspešných reštitúcií zrealizovaných v iných oblastiach. Posilníme dinársko - juhovýchodnú alpskú populáciu minimálne so 14 rysmi zo životaschopnej zdrojovej populácie v Karpatoch a udržíme vysokú úroveň verejnej podpory posilnenia pomocou najlepších dostupných údajov.

Čo je monitoring rysa a prečo ho potrebujeme?

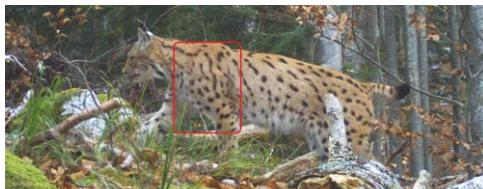
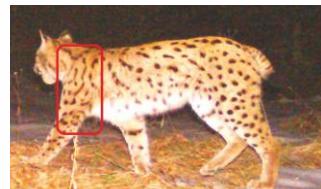
Monitoring je systematické zhromažďovanie údajov o určitých voľne žijúcich druhoch. Použitím vedeckej metodiky zhromažďujeme, archivujeme, analyzujeme a hodnotíme údaje o:

- druhovej distribúcii,
- veľkosti populácie,
- mortalite,
- genetickej variabilite
- zdravotnom stave a
- akomkoľvek inom parametri, ktorý je dôležitý pre manažment a ochranu druhu.

V rámci projektu LIFE Lynx monitorujeme dinársko – juhovýchodnú alpskú populáciu rysa z dôvodu sledovania efektívnosti procesu jej posilňovania. Najdôležitejšie metodiky, ktoré používame pre monitoring rysov v našom projekte, sú fotopasce, zaznamenávanie pobytových znakov rysa, genetické analýzy, telemetria, pitvy a dotazníky pre prieskumy verejnej mienky.

V posledných dvoch desaťročiach sa stal **monitoring s fotopascami** jednou z najužitočnejších metód monitoringu rysov. Fotopasce umiestnené v prírode sú aktivované pohybom, takže zvieratá môžu byť monitorované bez prítomnosti človeka v biotope. Unikátny vzor škvŕnitosti rysov umožňuje ľahké rozlišenie rozdielnych jedincov, ak sú odfotografovaní z rovnakého profilu. Kedže rysy sú teritoriálne, fotopasce môžu poskytnúť informácie o ich prezencii a, ak je sieť fotopascí dostatočne hustá, o veľkosti ich domovských okrskov a denzite ich populácie.

Rys je charakteristicky hustou hnedou a bielou srstou s čiernymi škvŕnami, krátkym chvostom s čiernym koncom a štetíkmi na ušiach. Každý jedinec má svoj vlastný jedinečný vzor škvŕnitosti, ktorý ich robí rozpoznateľnými o d i n y c h odfotografovaných rysov.

Zhromažďovanie pobytových znakov rysa je veľmi užitočné pre monitoring stavu populácie:

- Pozorovanie **rysa v prírode je dosť** zriedkavé; ale ľudia ktorí sa s nimi stretli často hlásia, že rys neutiekol preč. Je dôležité poznamenať, že niekedy je rys nesprávne identifikovaný s inými zvieratami, najčastejšie s divou mačkou.
- Častejšie **môžeme nájsť stopy rysa** v blate alebo snehu. Tieto majú špecifický tvar mačacej stopy, veľkosť ľudskej päste, zvyčajne bez viditeľných pazúrov.
- Niekoľko rysových stop je možné nájsť v lese. Niekedy nájdeme v lese **korisť rysa**, zvyčajne srnčiu zver. Pre rysa je typické, že po nakŕmení zamaskuje svoju korisť listami a pôdou.
- Na **značkovacích miestach rysa** sa nachádza srst, moč a trus avšak zvyčajne je ich ľahko nájsť. V zime, keď je možné rysy stopovať je to o niečo jednoduchšie.
- Rysy sa počas obdobia párenia ozývajú výraznými **zvukovými prejavmi**, ktoré sú podobne brechaniu srnčej zveri.

Neinvazívne vzorky – trus, moč a srsť sú najvýznamnejším zdrojom DNA pre genetickú analýzu. Invazívne vzorky - tkivo a krv sa odoberajú zo zvierat odchytaných na telemetrický výskum, translokované rysy a uhynutých jedincov (napr. kolízia s dopravnými prostriedkami, pytliactvo). Genetická analýza nám poskytuje neoceniteľné informácie o miere genetickej variability a príbuzenského kríženia v populácii, pohlaví jednotlivých zvierat, a o príbuznosti medzi jedincami.

Pre monitoring pohybov a aktivity jednotlivých zvierat tiež používame telemetriu. Rysy sú odchytané a označené obojkom, ktorý zhromažduje a odošle presné GPS pozície zvieraja. Prvý rys s telemetrickým obojkom v Dinárskom pohorí bol rys Bela v Chorvátsku v roku 2001. Odvtedy bolo odchytaných 23 rysov v Chorvátsku a 13 v Slovensku.

Ilustrácia: Paul Veenvliet

Porovnanie odtlačkov stop psa, rysa a mačky domácej.
Rys a mačka domáca majú zatiahnuté pazúry, takže ich v odtlačkoch stôp nevidíme.

V prípade nálezu uhynutého rysa vykonáva pitvu špecializovaný veterinárny lekár ktorý určí príčinu smrti. Pitva je dôležitá aj ako zdroj informácií o zdravotnom stave jedinca a populácie. Príčiny pribuzenského kríženia spôsobujú zdravotné problémy, ako sú napríklad srdcové choroby a náchylnosť k infekčným chorobám v dôsledku zhoršenej imunity.

Prvé telemetrické dátá z cezhraničnej samici Diany

Dina bola mladá samica ktorá bola v roku 2006 odchytená na náhornej plošine Snežník v Slovinsku. Bola vôbec prvým rysom označeným GPS / GSM telemetrickým obojkom na celom svete. Veľmi rýchlo si vedci uvedomili, že nie je len slovinským rysom, pretože v ďalších mesiacoch Dina často prechádzala cez hranice medzi Slovinskem a Chorvátskom. To opäť preukázalo potrebu medzinárodnej spolupráce v oblasti manažmentu a ochrany populácií rysov v Európe. Pomocou podrobných informácií získaných prostredníctvom GPS-telemetrie vedci dokázali zhromaždiť mnoho cenných údajov o ekológii a správaní sa rysa, a v júni 2007 tiež potvrdili narodenie dvoch mláďat menom Puhi a Burja. Pomocou genetickej analýzy v roku 2019 sa zistilo, že Burja je stále nažive a žije v Gorskem kotare. Kedže sa nevedelo, že ide o rovnakého rysa, v roku 2011 ju pomenovali Miška po tom čo ju vyfotografoval chorvátsky poľovník. Centrum veľkých šeliem v Pivke bolo pomenované aj po Dine. Jeho účelom je nasmerovať a informovať návštěvníkov o spolužitie ľudí a veľkých šeliem.

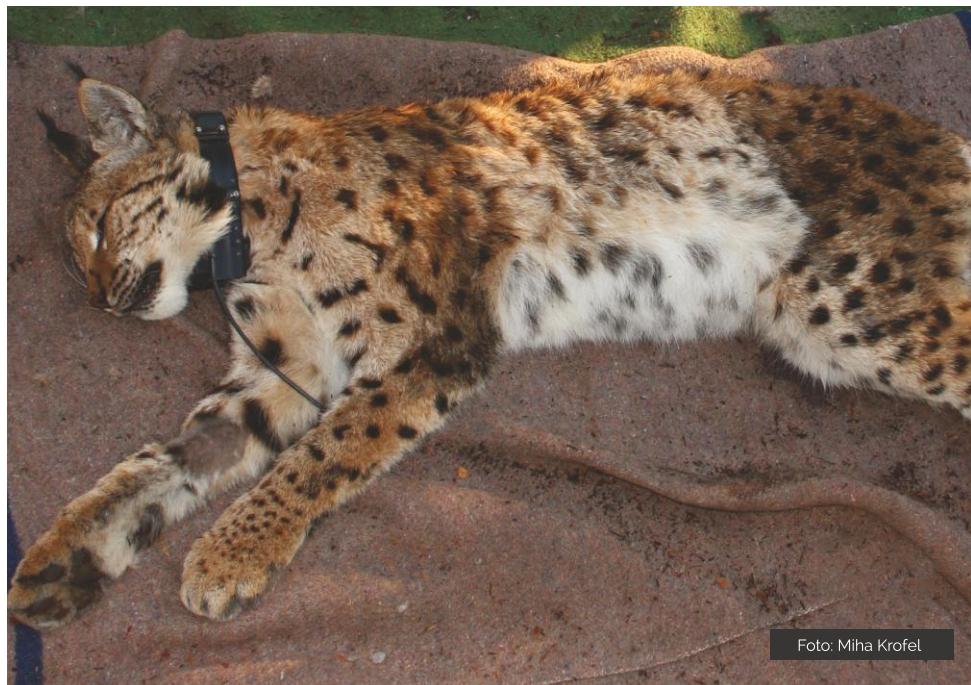

Foto: Miha Krofel

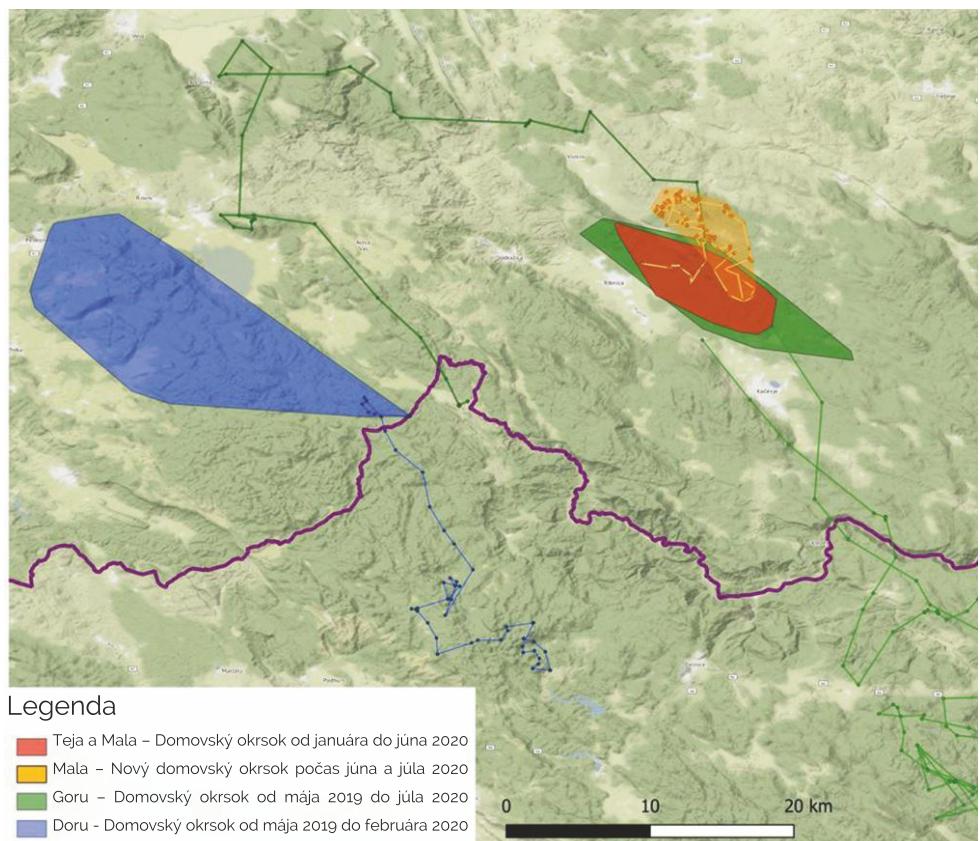
Prvý dvaja v projekte LIFE Lynx boli Goru a Doru

Vo februári 2019 boli v Rumunsku odchytené prvé dva rysy určené pre translokáciu. Po karantine nevyhnutnej na zabezpečenie informácie o zdraví zvierat a predchádzaní zavlečenia patogénov bol v máji 2019 Goru vypustený v Slovinsku a Doru v Chorvátsku.*

Oba rysy boli označené telemetrickými obojkami ktoré poskytujú dátu o ich pohyboch a aktivite. Goru si zadefinoval svoj domovský okrsok na území Mala Gora (Slovinsko) a Doru na území Javorniki (Slovinsko). Na začiatku roku 2020 bola geneticky potvrdená prvá reprodukcia samca Goru. Samica Mala je mláďaťom samca Goru a rezidentnej samice Teji.

* Stratégie vypúšťania sa medzi krajinami líšia; v Slovinsku čakajú všetky rysy tri týždne v karanténnych zariadeniach aby sa prispôsobili novému prostrediu. To zvyšuje možnosť ich zotrvenia v nových územiach. V Chorvátsku to nie je urgentné, pretože rozsah optimálneho biotopu je väčší

Pohyby rysov Goru, Doru, Teji a Mali

Zdrojové populácie translokovanych rysov

V Rumunsku

Na základe posledných národných reportov je populácia rysa v Rumunských Karpatoch stabilná s počtom cca. 2 000 jedincov rozšírených na odhadovanom území s veľkosťou 100 000 km² v alpských a kontinentálnych bio regiónoch, s predpokladaným priaznivým stavom populácie.

Súčasné informácie o populácii rysa sú sice obmedzené ale naznačujú, že hlavnými hnacími silami veľkosti populácie a jej distribúcie sú: existujúce rozsiahle priestory nenarušeného lesa, variabilita reliéfu, a veľké územia s minimálnou ľudskou aktivitou.

Ďalšou hnacou silou súčasnej populácie rysov je právny rámc v ktorého bola populácia manažovaná. Minimálna veľkosť populácie cca. 500 jedincov bola zaznamenaná v roku 1950, keď bol rys považovaný za lovený druh zveri bez štatútu ochrany. V minulom storočí bola populácia rysa buď úplne chránená, alebo bol jeho lov prisne regulovaný. Okrem toho bol lov rysa v posledných ôsmich rokoch zakázaný, avšak iná človekom spôsobená mortalita (pytliactvo, usmrtenie v doprave) nie je známa.

Foto: Lan Hočevá

Aj v Rumunsku je hlavným druhom koristi rysa srnčia zver. Staré štúdie preukázali, že iné malé cicavce a vtáky sú tiež súčasťou jeho potravy. V posledných desaťročiach bolo zaznamenaných veľmi málo prípadov útokov rysa na hospodárske zvieratá a rys je považovaný za nekonfliktný druh veľkej šelmy.

V súčasnosti však niekoľko hrozieb, ako napríklad rozvoj infraštruktúry (spôsobujúci mortalitu na cestách a fragmentáciu biotopov), nekontrolované a nezákonné odlesňovanie (zmena biotopov rysa a druhov koristi) a veľký počet zdivených domácich zvierat (mačky a psi) ovplyvňujúce dostupnosť koristi a prenos chorôb) ohrozenie dlhodobé zachovanie druhu. V posledných päťdesiat rokoch všetky reštitúcie a projekty posilnenia populácií rysov v strednej Európe použili divoké odchytené zvieratá z Karpatskej populácie (slovenská časť), a rumunská populácia hrá klúčovú úlohu pre dlhodobé prežívanie tohto druhu v Európe.

Z dôvodu vysokej genetickej variability a odhadovanej denzity okolo 1,5 - 2 jedinca na 100 km^2 , predstavuje odobratie 2 - 3 rysov pre záchranné projekty menej ako 10 %, priemerného počtu ulovených jedincov za posledné tri desaťročia, a preto ho nemožno považovať za ohrozenie priaznivého stavu rumunskej časti populácie. Naplánovaná odchytová sezóna od decembra do polovice apríla berie do úvahy biológiu rysa, čo nám umožňuje predchádzať odchytu gravidných samíc, alebo vodiacich samíc s malými mláďatami. Za účelom zvýšenia úspešnosti programu posilnenia sú rysi odchytávané v rôznych oblastiach, aby sa zabránilo translokácii príbuzných jedincov. Všetky plánované činnosti v rámci projekt LIFE Lynx zohľadňujú v prvom rade bezpečnosť zdrojovej populácie rysa ako aj každého odchytenejho jedinca.

Na Slovensku

Rysy translokované do Slovinska v roku 1973 boli súčasťou jednej z ôsmich reštitúcií v Európe realizovaných počas 70 až 90 rokov. Celkovo bolo zo Slovenska translokovaných v rámci historických reštitučných programov okolo 100 rysov. Populácia rysa je v Slovenských Karpatoch autochtónna pravdepodobne od Pleistocénu. Minimum populácie rysa na Slovensku bolo zaznamenané na začiatku 30 rokov 20. storočia s odhadovaným počtom len 50 jedincov. V rámci nasledujúce desaťročí sa slovenská populácia rysa zregenerovala a tento pozitívny trend umožnil implementáciu niekoľkých programov reštitúcie rysov v západnej a strednej Európe.

Odchyty rysov boli realizované spoločne s legálnym lovom tohto druhu. Podiel odchytených rysov sa pohyboval medzi 10% a 18% zo všetkých ročne ulovených jedincov a programy reštitúcie nemali negatívny vplyv na demografiu rysa v zdrojovej populácii na Slovensku.

Oficiálne programy reštitúcie rysa a spolupráca medzi lesníkmi, poľovníkmi a ochranou prírody v rámci Slovenských Karpát sú považované za vynikajúci model udržateľnosti tohto druhu v Európe. Celkovo sú považované za príklad mnohých nasledujúcich programov ochrany veľkých šeliem.

V zime 2012/13 bol spustený systematický robustný monitoring slovenskej časti populácie. Výsledky nám umožnili odhadnúť priemernú denzitu rysa na 1 (+/- 0.31) rysa na 100 km² vhodného biotopu. Prostredníctvom týchto údajov a celkového vhodného biotopu s veľkosťou 28 090 km² je možné odhadnúť početnosť populácie rysa na Slovensku na 280 dospelých jedincov.

Participácia všetkých zainteresovaných skupín počas predchádzajúceho a aktuálneho monitoringu sú príkladom vynikajúcej spolupráce a vzájomnej dôvery. To je dôležité pre riešenie konfliktov predátor - človek v budúcnosti a zabezpečenie udržateľnej populácie rysa s kapacitou zdroja pre budúce programy reštitúcie.

Ekoturizmus a ďalšie hodnoty prítomnosti rysa pre spoločnosť

Ekoturizmus a najmä turistika v divočine sú jednými z najviac rastúcich odvetví hospodárstva na celom svete. Turizmus spojený s voľne žijúcimi druhmi môže prispieť k rozvoju miestnej komunity a budovať vyššiu toleranciu k týmto druhom. Pri rozvoji cestovného ruchu založenom na rysoch musíme byť opatrní pretože zle naplánované turistické aktivity môžu mať negatívny vplyv na rysa ako aj iné druhy a ich biotopy. Preto sú odporúčané len tie turistické produkty, ktoré dodržiavajú zásady ekoturizmu. Tieto produkty zahrňajú interpretáciu rysa a jeho biotopu pre malé skupiny turistov, t.j. kvalitný produkt pre hostí prinášajúci ekonomický úžitok pre lokálne spoločenstvo bez negatívnych účinkov na druhy, biotopy a miestnu komunitu.

Zvyšovaním povedomia pomáha ekoturizmus zachovať rysa v našich lesoch.

Webový portál Discover Dinarics, vyvinutý v rámci LIFE DINALPBEAR podporuje iba zodpovedné turistické programy, ktoré podporujú ochranu prírody, pomáhajú podporovať spolužitie s divočinou a generujú príjmy pre miestne komunity. Všetci schválení poskytovatelia ekoturizmu nesú označenie priateľský k medveďom. Programy týkajúce sa rysov nie sú založené na pozorovaní rysov, pretože rysy v prírode sa zvyknú vyhýbať ľudskej prítomnosti. Zahŕňajú teda ďalšie činnosti, ktoré umožňujú hostom zažiť a interpretovať jeho prirodzené prostredie, rozpoznať prítomnosť rysov v lesoch, a zúčastniť sa na umeleckej tvorbe atď. Turistické balíčky, ktoré boli doteraz navrhnuté s podporou projektu LIFE Lynx sú: Kráľovstvo rysov - umelecká dielňa a Maľba pre rysa – Dovolenka s umením. Existuje niekoľko ďalších ekoturistických programov kde rys nie je hlavná téma, ale turisti majú tiež možnosť dozvedieť sa viac o tomto druhu a zažiť jeho biotop. Miestni poskytovatelia majú možnosť vyvíjať nové ekoturistické balíčky, ktoré by mali zodpovedať pokynom pre zodpovedné manažment cestovného ruchu a kódex správania - Návšteva prírody v Slovinsku.

Do roku 2022 bude projekt LIFE Lynx podporovať vývoj ďalších dvoch produktov cestovného ruchu na báze rysa: Trasa rysa, náučný chodník začínajúci na Hute Pri Jelenovom studencu pri Kočevje a elektronického sprievodcu o rysoch pre 49 km dlhú horskú cestu Via Dinarica medzi Slovinskem a Chorvátskom.

Hoci rys žil v našich lesoch až do začiatku 20. storočia a potom opäť od roku 1973 existuje len veľmi málo zmienok o kultúrnych a ľudových tradíciach s rysom v porovnaní s inými veľkými šelmami. Je to pravdepodobne spojené s faktom, že rysov je veľmi ťažké spozorovať a miestni obyvateľia neboli s nimi nijak zvlášť prepojení. Poznáme vzácne frázy ako „hládieť ako rys“ alebo „byť nahnevaný ako rys“ a niektoré miestne mená spojené s rysom, napríklad Risnjak - Národný park v Chorvátsku a súhvezzie Rysa ostrovida. Od roku 2018 oslavujeme dňa 11. júna Medzinárodný deň rysov.

Foto: Vasia Marinč

Obsah

O biológií rysa	3
Kopytníky - rys - lov: konflikt záujmov?	6
Problémy ktorým čelí dinárska populácia rysov v súčasnosti	9
Čo je monitoring rysa a prečo ho potrebujeme?	11
Zdrojové populácie translokovaných rysov	15
Ekoturizmus a ďalšie hodnoty prítomnosti rysa pre spoločnosť	18

LIFE16 NAT/SI/000634

S podporou
financovania
EU LIFE

PARTNERI

Lovska zveza Slovenije

SPOLUFINANCOVANIE

